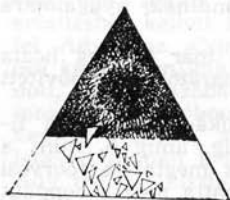

SÜTŐ-NAGY LÁSZLÓ

Három találkozás

Talán nem lesz érdektelen szólnunk arról, ami 1909 és 1912 közt, Ady Endre újabb kolozsvári látogatásai idején, egy kolozsvári gimnáziumban történt. En ezekben az években az unitárius főgimnázium felsőosztályos növendéke voltam (1909—1910-ben hatodik osztályos, 1911—1912-ben nyolcadikos). A magyar irodalom legújabb korszaka még nem tartozott tantárgyunk körébe. De osztályunkból néhányan már a legújabb kornál tartottunk. Ady minden könyvét megvettük. Ismertük a modern írókat, költőket. Tisztában voltunk *A Holnap* megalakulásával, terveivel, céljaival. Olvastuk a *Nyugatot*, *Huszádik Századot*, *Világot*. Amit szeretett osztályfőnökünk, Kovács Kálmán hamar

észrevett. De ez nem volt baj. Az sem, hogy rövidesen Gál Kelemen igazgatónk és kiváló magyartanárnk, Borbély István is tudomást szerzett róla. Borbély, az egyébként jeles irodalomtörténész egy nap Ady első jelentős kolozsvári tartózkodásának már előre beszivárgott hírei után azzal lepett meg, hogy óráján Adyról és költészetéről tartott előadást, ismertetése után pedig megengedte, hogy mi is elmondjuk véleményünket. En ez alkalommal sem rejtettem véka alá nézetemet, s professzorunk rideg tárgyilagosságával szemben teljes hévvel állottam ki a modernnek mellett, Adyt az új magyar irodalom vezéréként méltatva. Borbély nem nehezelt meg merész állásfoglalásomért, elmondta az egész tanári karnak, s így történt, hogy vitánk híre egyre tovább terjedve eltartott egészen az érettségi vizsgálatokig.

Az érettségim akkori magyartanárom, Barabás Ábel, a Petőfi-kutató, Goethe-fordító, Petőfi-társasági tag, a kihúzott tételre adott feleletem után, a megszokott kérdésektől eltérően, a modern magyar irodalomról kezdett kérdezni. Hogy miért, miért nem; nem tudom, nyilván a változatosság kedvéért, vagy valami különlegességgel akart szolgálni az éppen jelenlevő s elnöklő Kuncz Elek főigazgatónak, elég az hozzá, hogy ismételen elmondtam álláspontomat a nyugatosokról, Adyról, a vezérükről, s bátorságomat még tetéztem azzal, hogy Kriza János nagynevű költő-püspökünk által alapított, *Remény* című önképzőköri lapunk néhány adys versére is hivatkozni mertem, bizonyosságul, hogy Ady szelleme, íme, teljes mértékben behatolt az ifjúság szívébe. Barabás Ábel, néhai kedves tanárnk huncutkás mosollyal leste szemüvege alól a hatást, a vizsgabizottság tagjai dermedten tekintettek Kuncz Elekre, Kuncz Elek főigazgató pedig, Kuncz Aladár édesapja lévén, ha derült is egy pillanatig sárgás bajusza alatt, belülről minden bizonnyal jólesően könyvelte el az annyit csepiült új irodalmi irány méltatását, ifjú szívekbe lopózását. Így tett hitet Barabás Ábel kollégiumunk szabad szellemű nevelése mellett, igazolta ifjai legújabbkori irodalmi jártasságát. Ami nagy dolog volt abban az időben.

Az ilyen szellemben nevelt ifjúság alkalmassá válhatott arra, hogy az életben teljes vértességgel álljon Ady és eszméi mellé. Lukács Hugónak, a modern irodalom kolozsvári apostolának mégis nagy érdemei vannak abban, hogy nemcsak Kolozsvár ifjúsága, de a város társadalmának tekintélyes része is kezdett behódolni a költőnek. Ennek a szellemi hatásnak tulajdonítom a harminc éven át fennmaradt szépirodalmi lap, az *Erdélyi Szemle* megszületését. Igaz, a lap szerény kezdése, első évfolyamának szűk kerete, bizonytalan kilátásai miatt nem merete Ady fénylő nevét zászlóként emelni magasra, de mindjárt első számában (akkor még *Kolozsvári Szemle* címen, 1915. szeptember 15-én) kemény bírálatban részesítette azokat a műveletlen barbárokat, akik gúnyverset mertek rögtönözni a *Nyugat* legújabb számának a kolozsvári New York kávéházba járó s köztulajdonnak te-

kinthető példányába, megzavarva ezzel mások irodalmi élvezetét. A *Budapesti Hírlap* sorozatosan indított támadásai után azonban már egy három folytatásban megjelent komoly tanulmányt közöl Halmágyi Samu tollából *Ady magyarsága* címmel a lap 1916. évi 15—17. számában.

Ezekből a szertelenül terhes időkből én két kolozsvári látogatására emlékszem. Az elsőre 1914 őszéről. Dénes Zsófia az *Elet helyett órákban*, a 189. lapon Csinszka szavaival emlékezik meg: „1914. október 30. Péntek... Zsukám... Bandi ma Kolozsvárt van...” Ady ekkor egyrészt házassági ügyében, másrészt katonai ügyben, de nem kevésbé egészsége újabb feljavítása érdekében időzik pár napig Kolozsvárt. Lukács Hugó hozta az örömdetes hírt az újságírók közé, felhóval vonva be az öröm kék egét:

— Csak pár napig lesz itt — mondta —, s amíg itt van, szigorú kúrára kell fognom. De azért valamelyik este behozom közetet, akármilyen rövid időre. De se riport, se nyilatkozat, jelentette ki Lukács, pihennie kel Bandinak, nyugalomra van szüksége, ne izgassátok fel fölös kérdezősgetésekkel.

E szigorú feltétel ellenére várva vártuk. S másnap este már tényleg hozta a Kikakker-kávéházba, az újságírók törzsasztalához, illetve a barátokkal kibővített s közössé telt nagyobb fogadóasztalhoz.

Úgy kilenc óra felé jöttek. Illő tisztelettel fogadtuk. Lukács ismételtlen figyelmeztetett, hogy csak rövid ideig maradhatnak. Csak addig, amíg ő, mint a Tanítók Házában levő katonai kórház parancsnoka, elmegy és megtartja főorvosi felügyeletét, onnan visszatérve, mennek is. Szegény Ady alig ihatta meg a roppant előzékeny tulajdonos, Kikakker Boldi bácsi által számára extrán készített feketét, alig válthatott néhány szót a társaság gyülekező tagjaival, alig szippantott néhány cigarettájából, mi pedig meg sem melegehdettünk a találkozás ünnepi tüzében. Lukács máris ott volt, s a szigorú doktor kérelmelhetlenségével ragadta ki közülünk rövid szabadságra engedett pártfogoltját.

Mintha most történe, oly tisztán, pontosan áll előttem a kép. S ahogy nem fogom soha elfeledni azt az Adyval való első találkozásomat, éppúgy nem feledhetem el ennek a kivételes embernek, az ország legnagyobb költőjének, egy új irodalmi korszak megteremtőjének, ennek a mindenkiel szemben szuverén, gögös, büszke úrnak engedelmes alázatosságát, rendkívüli tiszteletét, megbecsülését Lukácssal szemben. Ahogy szavait fogadta, ahogy nyomban reagált rájuk, vette a felöltőjét, s valóságos gyermeki engedelmességgel, ellenkezésre pillanatil sem gondolva követte barátját, kezelőorvosát.

Nem volt ilyen eszményien sima lefolyású másnap délután a New York kávéházbeli találkozó Lukács egyetemi kartársaival, fiatal professzorokkal, magántanárokkal, adjunktusokkal, tanársegédekkel s néhány más intellektuállal, az úgynevezett Bolyai-társaság tagjaival. Ady régi barátai és tisztelői voltak köztük: Somló Bódog, Kanitz Henrik, Riesz Frigyes, Fejér Lipót, Gombocz Zoltán s más Ady-rajongók. Egy, már az alkonyba nyúló pillanatban feláll Ady, indul ki az előcsarnok felé, amit eszrevesz Öváry Elemér, a város ösbohém főjegyzője, utána megy, s már a söntésben sündörögnek Öváry félelmetes nevet viselő, de annál jámborabb társaságának, az úgynevezett Közvélemény-asztaltársaságnak a tagjai közt, amit Lukács távjelző pszichéje valósággal szeizmográfyszerűen érez meg, s már rohan ő is, s éppen jókor, mert poharak emelkedése közben lelkesen alakult már a város új, Ady-rajongó közvéleménye. Amit gyarapítani jó volt, de Lukács más módszereket óhajtott e célból alkalmazni.

Második, hasonlóan hű és eleven emlékem következő tartózkodása idejéről való. Adyt 1915. december 20-án Bánffyhunyon besorozták, 1916. január 17-én kellett bevonulnia Kolozsvárra. Lukács Hugó, Ady hűséges testőre, védőszelleme, ekkor már nem volt Kolozsvárt. Katonai szolgálatra máshová vezényelték. Ha nem így lett volna, nem történhetek volna meg azok a dolgok az idegileg teljesen agyongyőrt, megtépázott ellenállású emberrel, amik megtörténtek. Ady nak kivételesen megengedték a katonai parancsnokságon, hogy felmentése megérkezéig künn lakhassék a városban. Ebben nagy része volt Haubert Hugó ezredesnek, a kerületi sorozóbizottság elnökének, Haubert Kamilló költőtársunk édesapjának. Így költöztek be Csinszkával, aki Adyt elkísérte, a New York szállodába, egy kisebb, kétszobás lakrészbe. Kőműves Nagy Lajos újságíró kollégánk, Ady lelkes híve, nagy ünnepléssel kívánta köszönteni az érkező vendégeket. Terjedelmes cikket írt Ady költészetéről, s cikkében több beszélgetést közölt a város szellemi előkelőségeitől, egyetemi tanároktól, íróktól, társadalmi vezéregyéniségektől (a *Kolozsvári Hírlap* 1915. december 25-i, karácsonyi számának mellékletében). S miképp is történhetett volna másként, a városi notabilitások egész serege Ady ellen nyilatkozott. Kellhetett-e ennél több Ady nak? A költőnek, újságírónak, a szellemi és erkölcsi méltóságában megbántott embernek, az új irodalmi és politikai irány meg-

koronázott vezérének? Az újdonsült férjnek? Ahogy Kolozsvárra érkezik, cikket ír az *Ujság* 1916. januári számába, s abban egyenként válaszol az elhangzott véleményekre. Szokás szerint — őszintén és alaposan. Keményen. Gyalui Farkas könyvtárigazgató-író, a *Budapesti Hírlap* évtizedek óta kolozsvári szerkesztője, ünnepi cikkírója, Rákosi barátja, sérelmesnek találta magára nézve Ady választát, és két jól fésült úrral provokáltatta Adyt. A lovagias affér a segítők józanabb belátása folytán simán bonyolódott le. De addig érhető izgalomban tartotta nemcsak Adyt és főleg Csinszkát, de a város egész közönségét. Második Duk-duk afférnak kereszteltük el a Kőműves Nagy Lajos által indított vihart, *Kolozsvári Szemle* című lapom hady-párbanak nevezte el az Ady—Gyalui összetűzést.

Mind többre vágyó fiatal szerkesztő lévén, magam is szerettem volna egy ver-set, novellát szerezni, nyilatkozatot kapni Adytól, vagy legalább cikket írni egy vele való találkozásról, érdemleges beszélgetésről. Ha Lukács Hugó ekkor Kolozsvárt van, semmi akadályát nem láttam volna vágyam teljesülésének. Így már erősítéshez kellett folyamodnom. Isac Emillel beszéltem meg, hogy együtt megyünk fel Adyékhoz. Csinszkával történt előzetes megbeszélésünkhöz híven délelőtt 12 óra körül mentünk fel a New York szállóba. Csinszka szívélyesen, kedvesen fogadott, a külső szobában. Isacot már ismerte, legalább névről. De azért látszott arca mosolyos derűjében, hogy valami feszélyezi. Néhány udvarias szót váltottunk, aztán bement Adyhoz, a belső szobába, hogy jelezze megérkezésünket. Pár pillanatig lehetett csupán benn, hamar visszajött, s kedvetlenül tudatta velünk a rossz hírt: Ady mélyen alszik, annyira mélyen, hogy költésére sem ébredt meg, amiből biztosan következtethető, hogy ma már lehetetlen lesz vele beszélni. Amikor Csinszka bement, a kissé nyitva maradt ajtón beláthattunk, Ady valóban aludt ágyában, mellette az éjjeli szekrényen akkor divatos hengeres háromszögletes, kúpalakú borosüvegek, különböző méretűek, de mind üresek, a földre is bőven jutott belőlük. Körülöttük cigarettacsutkákkal tele hamutartók, s a szobából vegyes bor- és cigarettaszag áradt kifelé a nyitott résen. Csinszka kér, hogy próbáljuk meg másnap, valamivel hamarabb.

Másnap jó félórával korábban, tizenegy és fél tizenkettő közt ott voltunk. A fogadtatás hasonló szívélyességgel, kedvesen ment végbe. De Csinszka bájos mosolyából most sem olvastunk ki sokkal több ígéretet. Bement újra a belső szobába, ahol Ady éppen úgy az ágyban feküdt, mint előtte való nap. Most azonban mintha kevesebb üveget pillantottunk volna meg az ajtónyíláson át. Csinszka is mintha tovább maradt volna benn. S hallottuk, amint közli Bandival, hogy itt van Isac és egy szerkesztő barátja. Ady mozdult, ébredt. Csinszka biztatón jött vissza. Tessékelt befelé. Ady fölpillantott, balkarjára dőlt, Isacra tekintett, majd halkán üdvözölte. Szabad kezével lágyan, nőiesen kezelt fogott mindkettőnkkel. Látszott rajta, hogy szeretné barátságosabban üdvözölni mind régi barátját, mind vele együtt új vendégét. De szándéka teljesítésére nincs elég ereje, nincs kitartása. Látnunk kellett, hogy a beszéd is nehezebbre esik. Minden szó megerőltetésébe került. Az előző napon látottak után ez már nem lepett meg. Nem erőltettük hát. Igyekezünk néhány kedves szót váltani, azt is inkább Csinszkával, aztán elbúcsúztunk. Ady, mintha mi se történt volna, boldog békességgel fordult be a fal felé. Csinszka kijött velünk. Látszott rajta, hogy erősen feszélyezte a kényes szituáció. Mentette Adyt, s elnézésünket kérte.

Rám rendkívül mély benyomást tett ez a második vagy mondhatjuk, harmadik találkozásom. Valósággal megbénított, rázúdult az agyamra e nagy ember embertelen elesése. Annyira, hogy inkább egy szót sem írtam soha sehová e találkozásról, se a saját lapomba, se máshová. Ady, Lukács Hugó s a barátok azóta megnyílt vallomásai után azonban én is felszabadultabbnak érzem magam, s őszintén elmondhatom e repesve várt találkozók fiaszkóit...

